

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (4) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023>.

Derleme Makalesi | Review article

Geliş tarihi | Received : 12.05.2023

Kabul tarihi | Accepted: 30.07.2023

Yayın tarihi | Published : 25.08.2023

Tahmina Aliyeva

<https://orcid.org/0009-0001-2520-4371>

Azerbaijan State Pedagogical University Guba Branch, Department of History, Pedagogy and Social Sciences, Ph.D., Azerbaijan, tehmene.aliyeva@quba.adpu.edu.az

Atıf Künyesi | Citation Info

Aliyeva, T. (2023). Ermenilerin Kafkasya'daki İddiaları, Büyük Güçlerin Ermeni Sorununu Savunma Sebepleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (4), 1072-1081.

Ermenilerin Kafkasya'daki İddiaları, Büyük Güçlerin Ermeni Sorununu Savunma Sebepleri

Öz

1828 Türkmençay Barışı ile Kafkasya'da toplu şekilde yaşamaya başlayan Ermeniler, daha fazla toprak kazanmak için 'Ermeni sorunu' ve 'soykırım' politikasını kullanmışlardır. 1917'de Kafkasya'da verilen birlik ve bağımsızlık mücadelesinde zıt kutupların olduğu görülüyor. Bu makalede, Türkiye'ye toprak ve soykırım, Azerbaycan'a toprak ve kültür, Gürcistan'a toprak ve kültür iddiasının temelinde Ermenistan'ın denizden denize büyük Ermenistan yaratma iddialarının dayandırıldığı incelenmiştir. Öyle bir algı ortaya çıkabilirdi ki, Ermeni çıkarları kendi iç güçleri ve enerjileriyle bölgenin birliğini bozabilirdi. Ama durum böyle değildi, Ermenileri buraya getiren Rusya bu şekilde kendi isteklerini gerçekleştirmeye çalışıyordu. Rusyanın Kafkasyadaki siyasetine yardımcı olan Ermeniler 1918. yılında kendi isteklerine bu şekilde ulaşabilmişler, ve Anadolu'da devletlerini kurmasalar da Kafkasya'da devletlerini kurmayı başarmışlardır. Makale'de Türk, Azerbaycan ve Ermeni kaynakları kullanılmış, Ermenilerin ulusal çıkarlarına dikkat çekilmiş, ve kendilerini zayıf gösterdikleri ve bu çıkarlara dayanarak toprak iddialarında buldukları araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kafkas, Türkiye, Rusya, Ermeni sorunu, soykırım, Ermeni

Claims of Armenians in the Caucasus, and Reasons For Defense of the Armenian Issue by Major Powers

Abstract

Armenians, who started to live collectively in the Caucasus with the 1828 Turkmencay Peace, used the 'Armenian issue' and 'genocide' policy to gain more lands. It is seen that there are opposite poles

in the struggle for unity and independence in the Caucasus in 1917. In this article, it was examined that Armenia's claims to create a great Armenia from sea to sea are based on the ground of claims of land and genocide to Turkey, land and culture to Azerbaijan, and land and culture to Georgia. Such an effect could have arisen that Armenian interests, with their internal strength and energies, could have disrupted the unity of the region. But this is not the case, Russia, which brought the Armenians here, was trying to realize its own wishes in this way. The Armenians, who helped Russia's policy in the Caucasus, were able to achieve their wishes in this way in 1918, and although they could not establish their state in Anatolia, they succeeded in establishing their state in the Caucasus. Turkish, Azerbaijani and Armenian sources were used in article, attention was drawn to the national interests of the Armenians, and it was investigated that they showed themselves weak and made territorial claims based on these interests.

Keywords: *The Caucasus, Turkey, Russia, the Armenian issue, genocide, Armenian*

Giriş

Ermeniler kendilerine devlet kurma amaçlarına göre geleneksel devrimler, silahlı isyanlar, kanlı katliamlar, terör, etnik temizlik, sınır dışı yöntemleri daima kullanmışlardır. XX. yüzyılın başlarında Ermeniler, hem radikal görünmemek, hem de uluslararası kamuoyunun dikkatini esaslı şekilde "Ermeni sorunu"na yöneltmek amacıyla "Ermeni soykırımı" fikrini ortaya atmışlar ve Batı ülkelerinde kampanya yürüten çok sayıda organizasyonlar kurmaya başlamışlardır. Ermeniler tüm komşularına, özellikle uluslararası ilişkiler sistemine, dünya kurumlarının kanunlarına zıt bir siyaset yürütmektedir. Ermenistan'ın Türkiye'ye toprak ve soykırım; Azerbaycan'a toprak, kültür; Gürcistan'a toprak ve kültür iddiasında bulunması ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Ermeni ulusal çıkarlarının değişmesi ve "cilalanmasını" esaslı etkileyen faktörlerden biri de "Ermeni sorunu" ile ilgili dünyanın önde gelen devletlerinin ilgi ve menfaatleri olmuştur. Bu çıkarların mahiyetini öğrenmeden Ermeni ulusal çıkarlarının mahiyetini tam olarak anlamak zordur. Hem de Ermeniler kendi ulusal çıkarlarını, ideolojik-politik düşüncelerini, plan ve programlarını gerçekleştirmek için uluslararası ilişkilerde hakim olan kuralları, dünya topluluğunun önde gelen devletlerinin görüşlerini ve konumunu her zaman dikkate almaya çalışıyorlardı. Bu nedenle Ermeni ulusal çıkarlarının şekillenmeye başladığı XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında dünyada yaşanan süreçlere, büyük devletlerin "Ermeni sorunu" yaklaşımlarını incelemek gerekir. Bu makalede Kafkas Birliği fikri kontekstinden Ermenilerin şovenist çıkarlarının, "Ermeni sorunu"nun ve "soykırım politikası"nın mahiyetinin değerlendirilmesi bu çalışmada ele alınarak incelenmiştir.

1. Rusya ve Ermeni Sorunu

"Ermeni sorunu"nun teşviki konusunda önde gelen devletlerden biri Rusya'dır. Rusya, Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilere I. Petro'nun iktidarda olduğu dönemden itibaren ilgi göstermeye başladı. Çar I. Petro sıcak denizlere inmek için mücadele ediyor ve bu yolda önünde en büyük engel olarak Osmanlı'yı görüyordu. Dolayısıyla onun vasiyetinde kendisine yer alan İstanbul'a hakim olmak gibi iddialar da anlamlıdır. I. Petrodan sonra onun halefleri Osmanlı'yı zayıflatmak için her türlü çabayı göstermişlerdir. Bu bağlamda Avrasya'da büyük topraklara sahip olan iki devlet arasında savaşlar başlar. Bu savaşlarda Rusya, Ermenilerden ülke genelinde insan gücü olarak yararlanmak istiyor ve bu yönde faaliyete başlıyordu. 1774 tarihli Küçük Kaynarca, 1829 tarihli Edirne barış anlaşmaları ile Rusya, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Ortodoks Hıristiyanlar üzerinde söz sahibi olma hakkını elde ediyor ve bu dönemden itibaren Ermeniler, Rusya'nın etki alanına giriyordu. Rusya, Osmanlı üzerinde etkisini arttırmak için Anadolu'nun doğu bölgesi ve Kafkasya'yı işgal ettikten sonra bu bölgede toplu olarak yaşayan Ermenilerden yararlanma yoluna başlamıştır. Ruslar, bu gelişmelerle birlikte ayrıca Güney Kafkasya'da izledikleri baskı ve göç politikalarıyla burada Ermenilerin sayısını da artırma faaliyetleri de yürütmüşlerdir. Bu bağlamda "Ermenileştirme" politikası hakkında yazan MacCarthy: "1828-1920 yılları arasında 2 milyon Müslüman'ın zorla doğma yurtlarından göç ettirildiğini ifade etmektedir (MacCarthy 1992, s. 19).

Yeni Osmanlı-Rus savaşı sonucunda 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos (Yaşılıköy) antlaşmasınının 16. maddesiyle de Rusya'nın Ermeniler üzerindeki etkisi artmıştır. Bu maddede, "Osmanlı Devleti, Ermenilerin bulunduğu vilayetlerde zaman kaybetmeden bölgesel çıkarlara uygun reformlar yapmayı ve Ermenilerin Kürt ve Çerkezlerden güvenliğini sağlamayı taahhüt etti" (Karal, 2007, s. 129). Bu tarihten itibaren Ruslar, Osmanlı Devleti'ndeki Ermenileri silahlandırmaya ve gençlerinden oluşan askeri birlikler hazırlamaya başladılar.

Başka bir kaynakta Kafkasya Genel valisi Knez Dondukov-Korjakov bölgeye ilişkin hazırladığı 1 şubat 1890 tarihli bir raporda bölgede yaşayan Gürcülerin fakirleşirken bütün ekonomik faaliyetlerin Ermenilerin eline geçtiğini ve nüfuslarının 890.000 kişiye ulaştığına dikkat çekmektedir (RNB Russkiy Fond, 18, 61, 2, 79 /2). Bu söylenenlerden anlaşılıyor ki, Ruslar, Kafkasya ve Doğu Anadolu'da etnodemografik durumu yapay ve organize şekilde değiştirmeye çaba sarf etmişlerdir. Yine bu cümleden olarak Ermenilerin Rusya'nın desteğiyle bölgede taşkınlıklar da çıkarmaya başladıkları görülmektedir.

İlgili göçlerde esas amaç Kafkasya'nın yerli ve Rusya'nın istemediği Müslüman Türk nüfusun yaşadıkları tarihi topraklardan gönderilmesi ve onların direniş gücünün kırılması idi.

Ruslar, Kafkasya'da Ermeni ögesini güçlendirme politikalarını böylelikle uyguluyorlardı. Konuyla ilgili düşüncelerini beyan eden Kacaznuni, ayrıca görüşlerini aktarırken Ermenistan'ın 1918-1920 yıllarındaki bağımsızlık dönemlerini vurgulayarak, Ermenistan'ın herhangi bir yerden yada güçten destek almadan bağımsızlığını muhafaza edemeyeceğini belirtiyordu. Bu desteği ise kendilerinin öncelikle Amerika'da, sonra Avrupa'da aradıklarını ifade etmekteydi (Kacaznuni, 1990, s. 55). Bu anlamda düşüncelerini ortaya koyan Ermenistan Başbakanı Kacaznuni, Amerika ve Avrupa'nın bağımsız Ermenistan'ı savunmadığını; Rusların ise aksine ülkeyi yeniden işgal etmesini öngörüyordu. Buna göre Kacaznuni "Ermenistan'ın bolşeviklere ihtiyacı var, çünkü o Rusya'ya muhtaçtır" düşüncesiyle (Kacaznuni, 1990, s. 56). niyetini de ortaya koyuyor ve Rusya'nın adeta Ermenilere yönelik koruma politikalarına da işlerlik kazandırıyor.

2. Batılı Devletler ve "Ermeni Sorunu"

1920 yılında Türkiye'ye karşı Batılı devletlerin yaklaşımlarını ve olayların iç yüzünü Lloyd George, "Türkiye'ye karşı olan hareket Türk-İngiliz veya Türk-Yunan hareketi değil; Bu doğrudan doğruya İngiltere ile Rusya arasında bir mücadeleden ibarettir" biçiminde ifade etmektedir (Hâkimiyet-i Milliye'den, Doğanay, 2009, s. 282). Lloyd George'un ifadeleri bize İngiltere ve Rusya'nın Doğu'daki hakimiyet mücadelesini de düşündürmektedir. Dolayısıyla "Ermeni sorununa" İngiltere'nin önem vermesinin temel nedeni hiç de insani mülahazalar ve insan haklarının korunması değil, işte bu söylenen imparatorluk çıkarları idi. Bu bağlamda Oden Hedin'in belirttiği "380 milyon insanı himayesi altında tutan, küçük ülkelerin koruyucusu bu ülke, gerçekten insan haklarını korumayı düşünmüşse, o zaman Türkiye'den önce daha kötü durumun hüküm sürdüğü, daha berbat koşulların mevcut olduğu Rusya'ya bakmak uygun olacaktır" (Gürün, 1985, s. 47). Yaklaşımları konuyu bir kez daha ortaya koymaktadır. "Ermeni sorunu" nun oluşumunda etkili devletlerden biri de Fransa idi. 1853-1856 yılları Kırım savaşından sonra imzalanan Paris anlaşmasında İngiltere ve Fransa, Rusya'nın artan imparatorluk isteklerine karşı koymaya çalışmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Güneydoğu Anadolu'nun bir bölümünü ve Çukurova'yı işgal eden Fransızlar, Osmanlı'da suç işleyerek Lübnan'a kaçmış Ermenileri denetimi altına alıp, onları muhafaza etmiş, bununla da yetinmeyerek onları Türklere karşı savaşan Fransa ordusunun bünyesine katmışlardır. Ruslar gibi Fransızlar da Anadolu'da Ermenilerin yaptıkları katliamlara her türlü destek vermişti. Böyle gerçekler göstermektedir ki, Fransızlar da Ruslar ve İngilizler gibi insan haklarını korumak söylemlerini sadece politikalarına birer kılıf olarak kullanmış ve "Ermeni sorunu" argümanını Türklere karşı yürüttükleri emperyalist politikalarının bir aleti olarak ön plana çıkarmaya çalışmışlardır.

"Ermeni sorunu"nu politikalarında kullanan devletlerden biri de ABD'dir. 1800 yılından itibaren ABD misyonerleri tüccar adı ile Osmanlı topraklarına da gelmişler ve söylemlerini burada da dile getirmeye başlamışlardır. Bu misyonerler yaklaşımlarında Ermeni-Müslüman ilişkilerini ele almaya başlamışlar ve bu sayede ABD'de de Ermenilerle de ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Amerika'da yaşayan Ömer bin Mustafa adlı bir Osmanlı vatandaşının gönderdiği mektupta ABD'de de yaşayan Ermenilerin faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre; Harput, Muş ve Diyarbakır'dan Amerika'ya gelen bazı Ermeniler kiliselerde Türkler aleyhinde konuşmalar yapıyorlardı. Ermeniler yine saray, paşa konakları ve askerî kışlaları hedef almak suretiyle Osmanlı ülkesinde bir ihtilal çıkarmak için silah satın alarak İstanbul'a gönderiyorlardı. Bunlar tüfek demirlerini karyola şeklindeki sandıklarla, dinamitleri de gaz tenekeleriyle naklediyorlardı (BOA. HR. SYS, 2735/14.; Karacayaka, 2007 s. 89). ABD'nin Türkiye'de açtığı özel okullarda ilk eğitime tabi olunanlar Ermeniler, kısmen de Bulgarlar idi. Bu okullarda Amerikalılar Ermeni gençlere Türklere nefretle beraber silah kullanacak kuralları da öğretiyorlardı (Akgün, 1994).

New York Merkez Komitesi vasıtasıyla Ermeniler tarafından kurulmuş "Fresno Ermeni Vatanperverân Cemiyeti" Osmanlı ülkesindeki Ermenilere yardım göndermeye ve bir takım suçlamalarla kamuoyunu heyecanlandırmaya çalışmışlardır (BOA. HR. SYS, 2857/25; <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/102086>). Adı geçen dört devlet çeşitli çıkarlar bekleyip, her biri kendi ulusal çıkarlarını gözetse de, hepsini birleştiren ortak nokta "Ermeni sorunu"nu Osmanlı'ya karşı kullanmak ve Osmanlı'yı çökertip, onun stratejik önem taşıyan bereketli topraklarına sahip olmaktı.

Batı'nın büyük güçlerini birleştiren başka bir husus ise "soykırım politikası" idi. 1915 yılında Türkiye'de yaşanan olaylar kısa zaman diliminde uluslararası yankılar doğurmuş ve "Ermeni sorunu"nun argümanlarından biri olmaya başlamıştı. Bu bağlamda "soykırım politikası" Rusya, İngiltere, Fransa, ABD gibi Batılı devletlerin elinde Türklere karşı keskin bir silaha dönüşmüş ve bu yaklaşımdan birçok farklı devlette istifade etmeye başlamıştı. Ermenistan'ın Doğu'da yer alması büyük devletlerin bunun üzerinden politika geliştirmelerine de imkan tanımıştır.

Bu anlamda kavramsal olarak soykırım, bir ırka, dine ve siyasi görüşe dayanan bir kesimin planlı olarak yok edilmesi anlamlarına gelmektedir (Duran, 2007, s. 3). Bu bakımdan işlenmiş olan bu suç insanlık ve hukuk nezdinde en net suçlardandır ki bu konuda Beşiri, söz konusu suç için uluslararası ceza mahkemelerinin yargılama alanına giren en ağır ve en vahşi suçtur (2013) ifadelerini kullanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Fransa ve İngilizlerin

Amerika kıtasındaki yerli etnik grupların çoğuna yönelik uyguladıkları yaklaşımlar; yine Afrika'dan siyah tenlileri köle edip bu topraklara yerleştirmeleri soykırım kapsamında değerlendirilebilecekken (qafqazinfo.az). Ermenilere yönelik saptırılmış gelişmeleri Batılı devletlerin hep ön plana çıkarmaları konuyu siyasi yaklaşımla ele aldıklarını bizlere göstermektedir.

3. Ermenilerin Toprak İddaları

Ermenistan, jeostratejik anlamda önemsiz konuma sahip zayıf bir devlettir. Ermenistan ulusal çıkarları açısından değerlendirilirken küreselleşme sürecinin Ermenilerin "kendini tecrit politikasına" uygun gelmediği anlaşılıyor. Ermenistan bu açığı kapatmak için komşularıyla ekonomik ve siyasi ilişkiler kurmak yerine onlara çeşitli suçlamalarda bulunmuştur. Kendini korumak adına, aslında Kafkasya'da belli bir güce sahip olmak ve toprak taleplerini gerçekleştirmek için Rusya ve İran ile askeri işbirliğine yönelmek de onun yaklaşımları arasında yer almıştır.

Bu konuda en öne çıkan hususlardan biri olan Karabağ ve Karabağ meselesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla tarihte bu ekseninde gelişme gösteren Karabağ meselesi, bölgesel bir sorundan uluslararası soruna bu doğrultuda dönüşmeye başlar. Özçelik, konuyla alaklı olarak (2017, s. 444-446), 1989 yılı Kasımında Sovyetler Birliği, Dağlık Karabağ yönetiminin, bölgede yaşayan Ermenilerin haklarının korunması mukabilinde Azerbaycan'a verilmesine dair yaklaşımını ortaya koydu. Bu yöneliş Karabağ'ın adeta bir Azerbaycan toprağı oluşunu da tashih edecek yaklaşım taşımakta idi. Bu durum Ermenilerce protesto edilerek, 1 Aralık 1989 tarihinde Karabağ'ı topraklarına katma kararı almalarına kadar evrildi. Bunun üzerine Azerbaycan Sovyet yönetimi Ermenilerin aldığı bu kararı kınayarak Karabağ'ı yönetmek üzere bir teşkilat komitesi kurdu. Yaşanan gelişmeler sorunu tırmandırmaya devam ederken bölge 2 Ocak 1990'da Ermenilerin saldırısına uğradı. Bu gelişmelerin nihayetinde Azerbaycan'da hem Moskova yönetimine hem de Azerbaycan yönetimine karşı protesto gösterileri arttı şeklinde tespitlerde bulunurken; Yılmaz ve Sarıtunç (2021, s. 315), Karabağ meselesi'nin hangi koşullarda dönüşüm yaşadığını ve bölgesel bir sorundan nasıl uluslararası soruna evrildiğini belirtir. Bu anlamda Ermenistan'ın toprak iddiaları ve Rusya dahil büyük devletlerden aldığı güçle yürüttüğü politikalar hem bölge barışını tarihsel olarak tehdit etmiş hem de bölge halkının birçok acılar çekmesine de zemin hazırlamıştır.

Ermenistan'ın bölgede yürüttüğü faaliyetler ve politikalarına alet olarak kendilerinden destek aldığı devletlerle giriştiği eylemler imkan bulduğu her koşulda devam edecek gibidir. Buna göre Azerbaycan, Ermenilerin bu tutumunun farkındadır. Bu bağlamda bölgede huzurun

sağlanmasında ve Kafkas birliği'nin kurulmasında Ermeni faktörünün önemli rolü bulunmaktadır.

Ermenilerin kendini tecrit politikası onların Taşnaksutyun düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Ermeniler, komşularına karşı sonu kesilmeyen toprak iddiaları ile politikalarını sürdürmektedirler. Bu bakımdan Ermeni ulusal ilgilerinde dikkat çeken esas konulardan biri de etnik arınmanın yapılması, sırf Ermenilerden oluşan devletin yaratılmasıdır. Başka halkları yok etme, katliamlar işlemek, deportasyolar ve terör eylemleri gerçekleştirmek monoetnik devlet yaratmanın yöntemleridir. Bu yöntemler sırayla Kafkasya halkları arasında entegrasyonu bozmakta ve birliğin oluşmasına izin vermemektedir.

4-Taşnaksutyun Partisi'nin Şovenist Düşüncelerinin Sonucu

Taşnaksutyun ideolojisinin kısa sürede ortaya çıkması ve yaygınlaşması mümkün değildi. Ermeniler tarihin her döneminde diğer halkları hor görmüş, kendilerini süper ulus olarak görmüşler ve yeni nesilleri hep bu ruhla yetiştirmişlerdir. XIX. yüzyılın sonunda bu zihniyet Ermeniler tarafından kurulan siyasi partilerin ideolojisi haline geldi ve başta Taşnaksutyun olmak üzere bazılarının program belgesinde de yer aldı.

Taşnaksutyun Partisi'nin 1907'de benimsediği programın hükümleri, bu düşünceleri doğrulamak için güvenilir gerçeklerdir. Ulusal şovenizm, söz konusu programın daha ilk paragrafında kendini göstermektedir. Burada "En büyük amaç Ermeni çıkarlarına hizmet etmektir. Esas dikkat Türkiye'de Ermenilerin yaşadığı illere çevrilmelidir. Yani her şey Ermeniler için, her şey Ermenilerin ulusal çıkarları için!" (Dashnaki, 1990, s. 20) denilmektedir.

Programda kullanılacak yöntemler,

- Askeri birimlerin organize edilmesi;
- Bu grupları eyleme hazırlamak;
- Halkı her yönden silahlandırmak;
- İsyan komiteleri oluşturmak;
- Kaos ve anarşiyi teşvik etmek;
- Devlet kurumlarını soymak (Gürun, 1985, s. 47). şeklinde belirlenmekteydi.

1912'de Taşnaklar "Denizden Denize Ermenistan" planının formülasyonunu tamamladılar. "Türksüz Ermenistan" ve "etnik temizlik" bu planın ilk aşamalarıydı. Taşnak liderler, Ermenistan'ın sadece Ermenilerden oluşması gerektiğini açıkça ilan ettiler. Dil, din, maddi ve manevi miras bu ülkede sadece Ermenilere ait olmalıdır. Ermenistan'ın tamamen ermenileştirilmesi bu sayede gerçekleştirilecektir. Taşnaksutyun, mutsuzluklarının

Azerbaycanlılarla komşu olmaktan kaynaklandığını da belirtmekte ve bunun için Ermeni olmayanlar ve başta Türk-Tatarların Ermenistan'dan tasfiye edilmelerinin gerektiği de vurgulanmaktadır (Chitaia, 2009, s. 6).

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde bu ideolojinin etkisiyle kafası karışan Ermeniler, Kafkasya'da büyük katliamlar ve yağmalar yapmışlar, Türklerin yaşadığı yüzlerce köyü yerle bir etmişler, halkı toplu ve özel olarak katletmişlerdir. Azerbaycan'da kurulan ilk siyasi partilerin ideolojilerinde ve program belgelerinde Ermeni katliamlarına ve yağmalarına karşı savunmanın ana konu olarak belirlenmesi bu tür bir politikanın sonucuydu. Bu bağlamda 1905 yılında A. Ağaoğlu önderliğinde kurulan "Difai" (Savunma) partisinin adından da anlaşılacağı gibi ana hedeflerinden biri Azerbaycanlıları Ermeni katliamlarından ve yağmalarından korumaktı.

Gürcistan'da yaratılan lider parti olan sosyal demokratlar (menşevikler), Gürcüleri silah ve mühimmatla değil, hümanist fikirlerle ve eşitlik ve kardeşlik sloganlarıyla silahlandırdılar. Bu bağlamda içlerinde sürekli olarak ulusal duygular kışkırtıldı, her zaman şovenizm ve insanlara karşı nefret zehriyle zehirlendiler (Chitaia, 2009, s. 69).

Bu politikalara bağlı olarak XIX. yüzyılın sonlarında, tüm dünyada hızla yayılan Marksist ideolojinin, işçilerin eşitliğini, kardeşliğini, dayanışmasını, diğer halklardan nefret etme, kendini başkalarından üstün tutma, ayrımcılık ve Ermeniler arasında ayrılıkçılık yayılmaya başladı. Ermeniler, "başka kültürlü komşuları" olan bir ülkede yaşamaktan hoşlanmazlar, hepsini Ermeni topraklarından çıkarmaya çalışırlar ve din faktörünü dikkate bile almazlar. Ermeniler dinleri, dilleri, etnik kökenleri ne olursa olsun tüm halkların topraklarında yaşamasını istememişlerdir. Söylenenleri doğrulamak için modern Ermenistan'ın etno-demografik durumuna bakmak yeterlidir. Şu anda bu ülkede Ermeniler dışında başka bir etnik grup yaşamamaktadır. Ancak Ermenilerin kendileri dünyanın her yerinde yaşamaktadırlar.

Sonuç

Ermeniler geliştirdikleri politikaları ile tarih boyunca kendilerini mağdur gösterip oluşturdukları kamuoyu ile seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Yine buna bağlı olarak büyük devletleri arkalarına alarak kanlı ve sinsi planlarını her daim aktif tutmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Ermeniler, uluslararası dikkatleri "Ermeni sorununa" çekmek için zaman zaman katliamlar yapmaktan geri durmamışlardır. Bu açıdan Güney Kafkasya ve Kafkasya halkları bir bütün olarak bölgenin çıkar ve çıkarları konusunda bir araya gelince, Ermeniler bazı bölgelerde katliam yaparak silahlı bir ayaklanma başlatmışlar ve bölgede aldıkları destekle etkin olmaya çalışmışlardır.

Rusya'nın tesiriyle yaşadıkları bölgelerde çoğunluğu ele geçirme ve batılı devletlerin de verdiği destekle kendilerine ait olmayan toprakları kendilerine aitmiş gibi göstermeleri Ermeni politikalarının ana eksenlerini oluşturmaktaydı. Bu husus mezkur devletlerin sömürgeci çıkarlarıyla da örtüşmekte ve onlarda bu yanlış politikalarını fırsat buldukça sürdürmeye devam etmişlerdir.

Geçen yüzyılın başında Kafkasya'daki Ermeniler, bölücü faaliyetlerden, tüm komşularına toprak iddialarından, dünyada sürekli "Ermeni sorunu" etrafında kampanya yürütmekten ve "soykırım politikasından" vazgeçemediklerini hep göstermişlerdir. Bu anlamda bölgesel bir sorun iken uluslararası soruna dönüşen Dağlık Karabağ sorunu da bu konuda ele alınacak gelişmelerdendir. Günümüzde Ermenistan, çok önemsiz bir jeostratejik ve siyasi konuma sahip, denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Ermenistan, daha iyi durumda olan komşularına karşı suçlamalarda bulunarak önemsiz jeopolitik konumunu güçlendirmeye de çalışmaktadır.

Bu bağlamda Gürcistan ve Azerbaycan'ın Batı'ya entegrasyonunun kendisine zarar vereceğinden korkan Ermenistan, Kafkasya'da başka devletlerin (Rusya ve İran) boy göstermesini de sağlamaya çalışmaktadır. Amaç, küresel ve bölgesel güçleri (Rusya, ABD, İran) bölgede karşı karşıya getirmektir. Ermenilerin tüm dünya devletlerini Türkiye'de "Ermeni Soykımı" olduğu yalanına inandırma çabaları günümüzde de devam etmektedir. Fakat yıllar geçtikçe her yıl farklı iddiaların ortaya konulması bunun provokasyon olduğunu insanlara göstermektedir.

Kaynaklar

BOA. HR. SYS, 2735/14.

BOA. HR. SYS, 2857/25.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı altında işler ofisi siyasi belgeler arşivi, f. 276, siy.8, iş 513

Beşiri, A. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-108-1310>

Chitaia, D. D. (2009). Voprosy armyanskogo ideynogo shovinizma i Karabakhskaya voyna.Yuzhnyy Kavkaz: istoki separatizma, razresheniye konfliktov, dolgovremennyy mir. *Materialy mezhdunarodnyy nauchno-prpkticheskoy konferentsii*. 117 c, 67-86.

Dashnaki. (1990) Iz arkhivov departamenta politsii. TSGAOR SSSR, f. 102 op. 253, yed. khr. 280, l. 1 – 12 ob. Baku: izdatel'stvo «Kommunist» TSK KP Azerbaydzhana, c.28

Doğanay, R. (2009). Milli Mücadile Döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf Devletlerinin Kafkas Politikaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 279-298.

Duran, B. (2007). *Soykırım Suçunun Uluslararası Hukukta ve Yeni Türk Ceza Kanununda Düzenlenişi* [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].

Gürün, K. (1985). *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907. C.VIII*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kazacuni. O. V. (1990). *Daşnakşyutun bolşe niceqo delat Baku*. Elm.

MacCarthy, C. (1992). *Anatoliskye armyane 1912-1922. Armiyane v Osmanskoy imperii icovremennoy Tursii (1912-1926)*. Stanbul. (1984).

Özçelik, İ. (2017). Karabağ'daki Hocalı Soykırımının Tarihi Arka Planı. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 417-456.

Rossiyskaya Natsionalnaya Biblioteka [RNB], Russkiy Fond, 18, 61, 2, 79 /2, "Bsyepoddanney- shaya Zapiska Glavnonachalstvuyushchago Grazhdanskoyu Chastyu na Kafkaze za 1882-1890", Bsyepoddanneyshiya Zapiski Glavnonachalstvuyushchikh Grazhdanskoyu Chastyu na Kafkaze za 1882-1890, 1890, 1897 i 189-1902 g 288, s.14-17.

Yılmaz, H., Sarıtunç, B. (2021). Türk Basınında Çıkan Dağlık Karabağ İle İlgili Haberlerin Muhteva Analizi (Edit. Yunus Emre Tansü- Semra Çerkezoğlu). *Karabakh is Azerbaijan: Uluslararası Diplomasi Araştırmaları Kitabı*, İksad Yayınları, 311-326. <https://İksadyayinevi.Com/Wp-Content/Uploads/2021/08/Karabakh-Is-Azerbaijan-Uluslararası-Diploması-Araştırmaları-Kıtabı.Pdf>

<http://qafqazinfo.az/xeber-qrb-onu-boar-t128008.html>

<http://files.preslib.az/projects/azerbaijan/gl8.pdf>